

BAKAY KORNÉL

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY SÍRJA

ABSZTRAKT: A Magyar Királyság XI–XVI. századi uralkodóinak temetkezései nagyobb részt megsemmisültek. Sokszor a temetkezés helye is bizonytalan. Az írott források szerint több magyar királyt újratemettek, illetve a holttestet átvitték egy másik templomba.

I. Szent László király 1095. július 29-én hunyt el Nyitra mellett. Az első temetkezési helye a somogyvári Szent Egyed-monostor templomában volt. Ez a megállapítás két pilléren nyugszik. Az egyik II. Paschalis pápa 1106. november 2-án kelt pápai bullája, amely megemlíti, hogy az ő tiszteletre méltó teste Somogyváron nyugszik, a másik pedig a somogyi monostor régészeti feltárása közben előkerült központi sír kiemelt helye és formája.

Több mint egy évszázadig a magyar tudományos élet hitelesnek fogadta el, hogy László királyt előbb Somogyvárott temették el, és csak később került át a holtteste Váradra.

2011-ben megkísérelték hiteltelenné tenni a sírra vonatkozó írott, és tárgyi forrásokat. Ezt cáfolja a szerző.

KULCSSZAVAK: Magyar Királyság, királysírok, Álmos-Árpád-dinasztia, Szent László, Somogyvár, Szent Egyed monostor, Várad

I. (Szent) László magyar király uralkodása idejéből (1077. április 25 – 1095. július 29.) a szétdarabolt Magyarország jelenlegi kis területén I. Béla király másodszülött fia, László egyetlen jelentős alkotása lelhető fel,¹ a somogyvári Somogyvár területén álló Szent Egyed monostor. A község hatalmas templomát (amely vetekszik a fehérvári és a pécsi egyházakkal, ahová több ezer ember befért!) a Szentháromság, Péter és Pál, valamint Szent Egyed hitvalló (Sanctus Egidius confessor) tiszteletére 1091. szeptember 1-én, a király és főemberei, valamint a Saint-Gilles-i apát, Odilo és Teuzo pápai legatus jelenlétében, szentelték fel (dedicata est, consecrari fecit).

XIX. századi kutatási előzmények után, a történeti források összegyűjtését és értékelését követően 1972-ben hozzákezdünk a somogyvári Kupavárhegy mintegy négy hektáros területének régészeti feltárásához. A templom, a monostor, a várfalak maradványai a XX. század derekára teljesen eltűntek a felszínről. Az ásás nagy lendülettel indult, és már az első években jelentős eredményeket értünk el. Világossá vált, hogy I. László király ezt a királyi apátságot (una regali abbacia) a Szlavónia birtokbavétele után (1083)² alapított (1090 körüli) zágrábi püspökségtől eltérő céllal hozta létre. Mégpedig azért, hogy halála után itt, ősei földjén találjon örök nyugalomra, és lelki üdvéért, harcinak segítójeként, bűnei bocsánatáért, a várt trónörökös születéséért a Cluny-szellemiségű nyugati szerzetes atyák³ imádkozzanak, és mutassanak be szentmiséket. „Hiszek abban, hogy a szent férfiak imái nemegyszer segítették győzelemre gyenge karomat a pogány ellen [...] ahogyan Szent Egyed monostorának is ajánlottam magamat levelemben, így a te Szent Benedek monostorodnak is [...] ajánlom magamat.

-
- 1 A Tolna megyei báti apátságot szokták még számba venni, de ez nem László király alapítása, de csak adományokkal gazdagítása fűződik a nevéhez. Vö. Györfly György: Szent László egyházpolitikája *Túrkevei Múzeum Emlékkönyve*, (1971) 69. – A hagyomány szerint Eger közelében, a felnémeti völgyben is állott egy Szent Egyedről elnevezett bencés apátság, amelyet állítólag ugyancsak László király alapított. Vö. (*Magyar Katolikus Lexikon. II. Főszerk. Dr. Diós István. Budapest, 1993, 813.*)
 - 2 Karácsonyi János: Szent László meghódítja a régi Szlavóniát. *Értekezések a történeti tudományok köréből*, 24. (1916) 99-130.
 - 3 IV. Raymund, Toulouse grófia 1066-ban adta át Saint-Gilles-t Clunynak, amely korszak Hugo apát alatt volt a legvirágzóbb. Vö. Kiss Gergely: A somogyvári bencés apátság és francia kapcsolatai. *Egyháztörténeti Szemle*, (2000) 43-61.

Tudd meg, hogy én Szent Egyed apátjának Magyarország földjén sok javadalmat adtam” – írta László király Oderisiusnak, a montecassinoi apátnak.⁴ Az Európában nagy tiszteletnek örvendő Szent Egyed (cca. 640, Athén – 720/25, Saint-Gilles) provencei apátságát választotta tehát, mivel Szent Egyed megbocsátotta még az uralkodók bűneit is,⁵ segítette a fiúutódok fogantatását,⁶ és ezért a Flavia-völgyi Saint-Gilles du Gard monostorral már 1091 előtt felvette a kapcsolatot.

Jóval 1091 előtt – talán 1070/80 körül – kezdhettek hozzá a somogyi templom felépítéséhez. A monumentális, háromhajós templom kőből és téglából épült: a nyugati oldalon két hatalmas toronnyal, díszes főkapuval, az északi szentély mellett sekrestyével (sacristia), a déli oldalon még egy külső, az északin pedig egy, a kolostor felé vezető, belső ajtóval. Az alapító király gazdag adományokkal látta el a Magyar Királyság legnagyobb méretű bencés egyházát, amint erről a párizsi Bibliothèques Nationale-ban őrzött (XII. századi másolatban fennmaradt) 1091. évi hiteles Feljegyzés (notitia) beszámol.⁷ Ez az okirat kiemelten foglalkozik a templom átriumával: „Ugyanennek az egyháznak az átriumát (csarnokát), ahová mindenki mind az életében, mind a halálban, bármily kényszerből szorongatva, mintegy biztos menedékbe menekülhet, a felettébb

4 Fraknoi Vilmos: Szent László levele a montecassinoi apáthoz. *Értekezések a történeti tudományok köréből*, 20. (1901) 279-291. – DHA 1. Budapest, 1992, 272. – Írott források az 1050-116 közötti magyar történelemeről. *Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 22*. Szerk. Makk Ferenc – Thoroczkay Gábor Közre adja: Szegedi Középkorász Műhely. Szeged, 2006, 143-144. – Neumann Tibor: A somogyvári bencés monostor alapítása. *PPKE Műhelytanulmányok*, (1999) 33-46.

5 „Noha bűnös vagyok, minthogy a földi hatalom ügyét nagyon súlyos véték nélkül nem lehetséges előmozdítani.” László király levele a montecassinoi apáthoz (Írott források 2006, 143.). – Károly frank király kérte Szent Egyedet, hogy imádkozzon egy igen súlyos vétkéért, amelyet nem mert meggyónni. Az Úr, Egyed érdemeire tekintettel, megbocsátott. Vö. Iacobi: *Legenda Aurea*, cap. 125: Huic sancto Egidio Deus revelavit occultum quoddam peccatum, quod Karolus erubuit confiteri. (Neumann 1999, 38.). – Bagi Dániel: Gallus Anonymus és Magyarország. Budapest, Argumentum, 2005, 155-156. – Vö. *Magyar Katolikus Lexikon II*. Budapest, 1993, 810-813.

6 László királynak Rudolf leányától, Adelheidtől csak leányai születtek. Piroska, Iréne néven János bizánci császár felesége lett.

7 Bakay Kornél: Somogyvár. Szent Egyed monostor. A somogyvári bencés apátság és védműveinek régészeti feltárása, 1972–2009. Műemlékek Nemzeti Gondnoksága, Budapest, 2011, 85-94. (A továbbiakban: Bakay 2011)

keresztény király úgy szenteltette fel, hogy bárki meneküljön ide oltalomért, teste és lelke egyaránt vigasztalást találjon, és személyét és vagyonát jogtalanság ne érje [...]” Ezt a csarnokot a templom nyugati felében azonosítottuk. Feltűnő volt, hogy a déli kapu vonalában, az ötödik oszloppárnál egy széles és erős, északi–déli irányú kőfalat építettek, amely kötés nélkül (szervetlenül) támaszkodott a templom eredeti, déli és északi főfalához, illetve annak félpilléreihez. A kváderkövekből kemény habarcsba rakott erős falnak (szélessége 130 cm) mély fundamentuma (-280 cm) volt, de a déli oldalon 20 cm-rel mélyebbre ásták a fundamentumot, mint az északon. Ez a keresztfal középen nem ért össze! A két falvég között 260 cm széles köz maradt szabadon, mert ott volt eredetileg egy szent sír, amelyet az átriumba érkezők is elérhettek! A keresztfal talán a karzatot tartotta, valamint elválasztotta a kiemelten védett átriumot a templomtértől. Építési idejére forrásadatunk nincs, az építési mód és a leletek alapján a XII–XIII. század feltételezhető, de a XV. századi (Mátyás-kori) építkezések ideje sem zárható ki.

A sír építmény különös alakú és építésű. A sírhely eredeti szélessége 132 cm, megmaradt, mérhető hosszúsága 160 cm volt, mélysége 150 cm. Ezt a sírhelyet később megszűkítették, szélessége 42 cm lett. Az évszázadok alatt bekövetkezett bolygatások miatt leleteket nem találtunk, a keleti záródását elpusztították. Az észak–déli keresztfal nyugati oldalán később, a XVI. század első évtizedeiben egy U alakú falat emeltek, amely toldalék ugyancsak kötés nélkül támaszkodott a keresztfalhoz. Ezzel lezárták a templombelső, és megszüntették az átrium eredeti rendeltetését. Ennek – a szent sírt magában foglaló területnek – tehát a templom belső terének megkisebbitése után is a megszentelt hajóban kellett maradnia!

Felmerül a kérdés: a templom belső terének kényyszerű megkisebbitésekor a leromlott állapotú és elszegényedett monostorban⁸ miért vállaltak az építetők ekkora többletmunkát? Ne feledjük, hogy a felmenő falak számított magassága öt–hét öl (10–14 m) lehetett. Nyilvánvalóan azért, mert az egykori sírhely a bazilika legszentebb része volt!

8 1508-ban a vizitátorok teljesen lepusztult állapotokat találtak. Vö. Bakay 2011, 103–104.

A somogyvári Szent Egyed-monostor nem csak királyi apátság volt, de nullus apátság is,⁹ fénykorában jelentős birtokokkal, ezért a pápaság féltett apátságának, Saint-Gilles du Gard-nak a filiái közt mindig az első helyen sorolták fel.¹⁰ A XI–XII. században a pápai kancellária kiemelt figyelmű kísérette a Magyar Királyság eseményeit, ezért nem csoda, hogy László király váratlan halálának hírére is hamar reagáltak. 1096 júliusában a pápa előbb Nîmes-ben, majd Saint-Gilles-ben tartózkodott,¹¹ tehát birtokában volt a friss híreknek: „Nem csekély örömmel újjongunk, hallván, hogy Nagyságod [...] a Magyar Királyság kormányzására emeltetett (ad Ungarici regni regimen esse provectam)”¹² – írta II. Orbán pápa Kálmán királynak 1096. július 27-én.

I. László király 1095. július 29.-i halála után¹³ 11 évvel a Saint-Gilles-i monostor apátjának, Hugónak kérésére II. Paschalis pápa 1106. november 2-án Parmában kelt bullájában megerősíti (firmamus), hogy tudván a jó emlékű László király elhunytáról (Latisclavus bone memorie Ungarorum rex), az általa alapított somogyi monostort, amelyet a boldog emlékű Odilo kezébe Saint-Gilles-nek felajánlott (per manum Odilonis felicis memorie predecessoris vestri monasterio Beati Aegidii), aki (ti. Odilo) szeretett fiunk (dilectis filius), Hugo apát elődje volt Saint-Gilles-ben. Majd így folytatja: és ahol az ő tiszteletre méltó teste nyugszik (ubi et eius corpus venerabile requiescit). Magát az oklevelet ismerte már Somogyvár egykori birtokosa, gróf Széchenyi Imre (és segítője, Gerecze Péter), aki a Kupavári Millennium ünnepélye alkalmából kiadott kis ismertető füzetében a következőket írta: „Ennek az apátságnak az alapítását megerősíti II. Paschalis pápa bullája is [...] Kitűnik továbbá ebből, hogy az ok-

9 nullus preter regem super res ecclesie iudicare presumat. DHA 1. 352. – Vö. Györffy György: A Szent László-kori Somogyvár történeti szerepe. In: Magyar Kálmán (szerk.): *Szent László és Somogyvár. Tanulmányok a 900 éves somogyvári bencés apátság emlékezetére.* Kaposvár, 1992, 9.

10 ÁUO VI. 328-329. - Vö. Kiss 2000, 45.

11 Baumgarten Ferencz: A saint-gilles-i apátság összeköttetései Magyarországgal. *Századok*, 40. (1906) 402.

12 DHA 1. 317 – Írott források 2006, 162.

13 A váradi káptalan legrégebbi statutumai. B. Beatissimus Ladislaus, eius translationis festum colitur V. kal. iuli (június 27), et eius depositio quarto kal. Aug. (július 29). Közre adja: Bunyitay Vince. Nagyváradi, 1886, 14.

mányokban közölt privilégiumokat a pápa majdnem szóról-szóra megerősíti, ennél fogva tehát e bullát ismételni nem szükséges.”¹⁴

A nem minden mondatában teljesen egyértelmű pápai oklevél elemzését 1900-ban a „veterán történész”, Mátyás Flórián (1818–1904) végezte el,¹⁵ aki a magyar történeti forrásműveket is kiadta négy kötetben,¹⁶ s mindenütt bevezető tanulmányokat is írt latin nyelven!

Mivel az egész oklevél a somogyi Szent Egyed-monostorról szól, lényegében megismétli és megerősíti az 1091. évi notitia szövegezését, több ízben szó szerinti átvételekkel, mint például: „tehát a fentebb említett király végzésével, a jelen dekrétummal elrendeljük, hogy bárki legyen a somogyi apát, a Flavia völgyi Szent Egyed monostorotok apátjának engedelmességet fogadjon s azt álhatatosan megtartsa [...]” (Igitur supradicti regis deliberationem presentis decreto sanctimus, ut quicumque Seumichiensis abbas fuerit, abbati monasterii vestri, quod in Valle Flauiana a sancto Aegidio constructum diximus, obedientiam profiteatur et perseveranter observet. Monostori Martina fordítása szerint: „Tehát a fent nevezett király rendelkezését jelen határozatunkkal szentesítjük, hogy bárki legyen is somogyi apát, a ti monostorotok apátjának, amely monostorról mondtuk, hogy Vallis Flavianában építette Szent Egyed, fogadjon engedelmességet.”) Téglássy Imre ezt a részt így adta vissza: „Tehát a jelen rendelkezéssel a fent nevezett király elhatározását jóváhagyjuk, hogy bárki is legyen a somogyi apát a ti azon apátsági monostorotok élén, amely a Flavia völgyben van, s amelyet – mint fentebb mondtunk – ugyanez a Szent Egyed épített, az illető engedelmességet tanúsítson[...]”

„A bulla szabatosabb és rövidebb formában ugyan, de sorról-sorra haladva, s az értelem árnyalatait is vissza tükröztetve írja át a somogyvári oklevél szöve-

14 Széchényi Imre gróf: A somogyvári Kupavár, illetőleg Szt.-Egyed apátság Történetének Vázlata. Budapest, 1896, 8. – Vö. Gerecze Péter: A somogyvári szent Egyed (Aegidius)-monostor-templom maradványai. *Archaeológiai Közlemények*, 20. (1897) 136.

15 Mátyás Flórián: Sz. László és Imre királyok végnapjai és II. Endre életévei, fogsága és temetése. *Értekezések a történeti tudományok köréből*, 19. (1900) 1–42. és *Akadémiai Értesítő*, 11. (1900) 8. sz., 495–504. Kivonat a június 11-én tartott felolvasásból. – uő. Chronológiai megállapítások hazánk XI. és XII. századi történeteihez. *Értekezések a történeti tudományok köréből*, 18. (1899) 355–394.

16 Mátyás Flórián: *Historiae Hungaricae Fontes Domestici I-IV*. Pécs és Budapest, 1881–1885.

gét; az apátság immunitásáról szóló részt pedig szóról-szóra átveszi: »a királyon kívül senki ne merészeljen az egyház javairól ítélni« (nullus preter regem super res ecclesie iudicare presumat).¹⁷Jellemző az átriumra vonatkozó rendelkezés megerősítése, valamint a birtokok és a monostor tárházának védelme: „Ha tehát valaki, jóllehet ismeri ezen határozat tartalmát, akár ki akarná vonni a somogyi monostort (tárházat¹⁸) monostorotok fennhatósága alól, akár ugyanezen monostort meggondolatlanul megkisérelné megfosztani javaitól [...] a végítéletkor szigorú büntetés alá essék.” (Si quis igitur decreti huius tenore cognito vel Seumichensem cellam, a vestri monasterii subiectione subtrahere vel eandem cellam bonis suis temere privare temptaverit [...] a sacratissimo corpore et sanguine Domini Dei et Redemptoris nostri Jesu alienus existat atque in extreme examine districte ultioni subiaceat.)

Szent Egyed sírjáról nem esik szó az 1091. évi somogyvári oklevélben, egy halott sírjának [ti. László királynak, akit 1091-ben szeretett fiunknak (dilecto filio nostro) neveztek] említése tehát a pápai kancellária **új** információja!

Így egyáltalán nem meglepő, hogy Mátyás Flórián – a korábban általánosan elfogadott állásponttal szemben – azt mutatta ki, hogy László királyt először nem Váradon, hanem Somogyvárott temették el. Kézai Simon szerint Váradon nyugszik (In Warod requiescit),¹⁹ a Képes Krónika pedig csak annyit mond, hogy a váradi monostorában temették el (sepultus Varadini in monasterio suo).²⁰ A XIV. századi Pozsonyi krónika, a Budai és a Váradi krónikacsalád úgy tudta, hogy szentséges testét a váradi monostorában temették el, és ereklyéit ott tisztelték, a legnagyobb alázattal imádják (sacrosanctissimum corpus in suo

17 Baumgarten Ferenc: A saint-gillesi apátság összeköttetései Magyarországgal. *Századok*, 40. (1906) 393-394.

18 II. Orbán pápa 1091. november 17-i oklevelében: Monasteriorum sive cellarum donatio, (Baumgarten 1906, 407.). Monostori Martina a cella szót monostornak fordítja, helyesen. Segítségét ez úton is nagyon köszönöm. Téglássy Imre ezt a részt így fordította le: „Ha tehát akadna bárki, aki e rendelkezés tartalmának ismeretében, akár a somogyi szentélyt (cella) a ti monotorotok rendelkezése alól elragadni vagy akár ugyanezen szentélyt az ahhoz tartozó javaktól vakmerően megfosztani merésznél, akkor az illetőt[...] tiltsák el a mi Urunk és Megváltónk Jézus Krisztus legszentebb testének és vérének vételétől[...]”

19 SRH I. Budapest, 1999, 182.

20 Gombos: Catalogus I. Budapest, 2005, 645.

monasterio Waradini devotissime veneratur).²¹ A Cornides-kódex szerint is a „legszentebb testét Váradon tisztelik” (cuius corpus Waradini devotissime veneratur). A Toldy-kódex többet mond: „Szent László királyt a váradi egyházban temették el, ahol a sírnál éjjel-nappal Isten dicsőségére Dávid zsoltárokat zenegenek” (Sanctus Ladislaus rex[...] sepultus est in ecclesia Waradiensi, ubi dies noctesque apud sepulcrum eius decantatur in laudem Dei psalmi Daudis).²² A Szent László-legenda is úgy tudja, hogy Váradon temették el, de elmesél egy különös történetet is, amely szerint László királyt „váratlan betegség döntötte le a lábáról [...] boldogan tért meg az Úrhoz. A hívek a nyári napok hősége s a hosszú út miatt haboztak, hogy testét Váradra vigyék-e (ugyanis az ő meghagyása szerint ide kellett volna temetni), de úgy látszott, okosabb a *fehérvári* egyház mellett dönteni, minthogy az volt közelebb [...] a kocsi, amelyre a testet rakták, mindenféle állati vonóerő nélkül, magától indult Váradra a helyes úton. (Dum vero de corpore eius Waradinum transferendo, ubi scilicet sepeliri se mandaverat, ob ardorem dierum canicularium et longitudinem vie fidelium hesitaret arbitrium et in Albensem ecclesiam [...].)”²³ Az Érdy-kódex is megörökítette ezt a történetet: „Még életében meghatta vala, hogy Bihar-Váradra vinnék temetni testét halála után. A magyarországi fejedelmek kedég látván az időnek alkalmatlan és messze voltát, félének rajta, hogy a szent kegyes király testének romlása ne lenne az nagy buzgó hevségnek miatta. Tanáccsal élvén, közelségnek okáért térének Fejérvár felé [...]” Temesvári Pelbárt latin szövege megegyezik a fentivel.²⁴ Ezt a kocscsodát mind a Képes Krónika, mind a Magyar Anjou Legendarium képben is megörökítette. Egyetlen más esetben sem ismernek a hazai források hasonló történetet, bár mind a legenda, mind az idézett írott források későiek, századokkal későbbiek Szent László temetésénél. Mégis sokat

21 SRH I. Budapest, 1999, 420. és II. 40. Pozsonyi és Párizsi krónika. In: Krónikáink magyarul. III/1. *Történelmi források III.* Válogatta és fordította: Kulcsár Péter. Budapest, Balassi Kiadó, 2006, 29, 70.

22 Gombos: Catalogus II. Budapest, 2005, 989. – Krónikáink magyarul. Budapest, 2006, 165.

23 Árpád-kori legendák és Intelmek. Szerk. Érszegi Géza. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1983, 99-100. – Gombos: Catalogus III. Budapest, 1937, 2456-2461. – SRH II. 522-523.

24 Cum ipse sepultrum elegisset in ecclesia Varadiensi, princeps autem Hungariae ab ardorem dierum canicularium vellent suum corpus deferre ad sepeliendum in ecclesia Albensi, que propinquioris distantie et brevioris vie erat.

jelent a történet, mert azt bizonyítja, hogy Szent Lászlót nem Váradon, hanem másutt temették el, közvetlenül a halála után. Györffy György ezt így fogalmazta meg: „A halottas szekér László király koporsóját másfelé vitte, mint ahová irányították. Ezt mondja róla a legenda, amely a jelképek nyelvén fejezi ki a valóságot. László hamvait ugyanis először a somogyvári monostor-templomban helyezték el, de utóbb a váradi püspök kieszközölte, hogy átvigyék Váradra.”

Mátyás Flórián ezt írta: „Pedig II. Paschalis pápa oklevele arról értesíti az olvasót, hogy László ’tisztelendő teste’ a somogyvári monostor templomában nyugszik [...] Hogy pedig László király ’tisztelendő testét’ csakugyan a somogyvári apátság egyházában tették örök nyugalomra, nem pedig Nagyváradon, minden kifogáson fölül álló tanúink vannak: a francia apát, és a római pápa.” „Mi nem tudjuk, miért kelljen titkolóznunk és mellőznünk egy minden tekintetben hitelesnek bizonyult diplomatikai adatot. Bátran kimondjuk tehát, hogy a királyi ereklyék első elhelyezése Somogyvárott, történeti igazság, amelynek hiteles voltáról oly tanúkkal szemben, mint 11 év múlva Hugo apát és a pápa, legkisebb okunk sincs kételkedni.” „Mivel pedig még életében temetkezési helyéül a Nagyváradai egyházat választotta, az általa alapított erdélyi helyett, át is szállították őt Somogyvárról az 1106-diki bulla kelte után, föl nem jegyzett esztendőben.”²⁵

121 évvel ezelőtt (1900), nemsokkal Mátyás Flórián tanulmánya megjelenése után, Pauler Gyula bírálta a szerzőt, mondván: „sok állítása helyes, másokhoz szó fér, egy-kettőt pedig éppenséggel nem fogadhatunk el.”²⁶ Pauler Gyula (1841–1903) tekintélyes család tagjaként (Pauler Tivadar korábbi igazságügyi miniszternek, a koronatanács tagjának, egyetemi tanárnak fiaként) már 36 éves korában az MTA rendes tagja, 1895-től a II. osztály elnöke, a hatalom sáncai között élt és alkotott. Ádáz és elkeseredett vitában állt Salamon Ferencsel és a „veterán” Mátyás Flóriánnal, kivált a „Magyar nyelv finnítési törekvések

25 Mátyás Flórián: Szent László és Imre királyok végnapjai, és II. Endre életévei, fogsága és temetése. *Értekezések a történeti tudományok köréből*, 19. (1900) 13–14.

26 Pauler Gyula: Szent László és Imre királyok végnapjai és II. Endre életévei, fogsága és temetése. Olvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1900. jun. 11-én tartott ülésén, Mátyás Flórián rendes tagtól. Budapest, 1900, Atheneum kny. 8-r. 42. l. *Értekezések a történeti tudományok köréből*, 19. köt. 1. szám. *Századok*, 34. (1900) 738.

ellenében” c. műve miatt (1858). „Nem érthetünk vele egyet abban, a mit Szent Lászlónak Somogyváron történt eltemetéséről és Imre király halála idejéről mond.” „Ha a szöveget a Mátyás Flórián által kihagyottakkal visszaállítjuk,” akkor „a teljes szövegből kitűnik, hogy nem László királynak, hanem Odilo apátnak a teste nyugodott Somogyvárott; a venerabile szó is inkább a barát, az apát, mint a világi ember, László testére illik; különben, ha a szöveg nem is volna világos, ha azt a magyarázatot is megengedné, hogy az ember a 'venerabile corpus' alatt László király testét értse, nem lehetne ezt a lehető varianst helyesnek elfogadni, mikor számos más hiteles adat a mellett tanúskodik, hogy László király testét mindjárt Váradon temették el; azt pedig, hogy – bár ideiglenesen – Somogyváron lett volna eltemetve, a jelen, másképp is magyarázható bullán kívül semmi egyéb nem bizonyítja.”²⁷

Néhány év múlva Baumgarten Ferenc (1880–1927) Párizsban, a Bibliothèque Nationale-ban vizsgálta meg – többek között – II. Paschalis pápa 1106. november 2-án kelt bulláját, amelynek „egy adata, nézetem szerint kétségtelenné teszi, hogy Szent Lászlót eredetileg Somogyváron temették el s csak később szállították tetemeit ismert nyugvóhelyére, Nagyváradra”²⁸ Baumgarten Ferenc, aki Fejérpataky László (1857–1923) tanítványa volt, ismerte Mátyás Flórián tanulmányát, de eredetileg nem tudott arról, hogy az idézett bulla első közlője Léon Ménard (1703–1767) már felismerte, hogy Szent Lászlót eredetileg Somogyváron temették el. Utólag ismertté vált előtte.²⁹

„A bullának Szent László temetkezési helyére vonatkozó adata határozott és csak egyféle magyarázatot enged; a Századok bírálójának (Pauler Gyulának, *bk*) értelmezése helytelen.” „[...] nem László királynak, hanem Odilo apátnak teste nyugodott Somogyvárott [...] (Pauler szerint³⁰); [...] a pápának semmi oka nem volt Odilo ismeretes nyugvóhelyéről beszélni, különösen midőn e kolostor apátjának írt.” „Erőszakot kellene tenni a latin nyelven, hogy elfogadhassuk a

27 Pauler 1900, 739.

28 Baumgarten Ferenc: Kritikai jegyzetek az Árpád-kor története köréből. *Századok*, 38. (1904) 868.

29 Baumgarten Ferenc: Levelek a szerkesztőhöz. *Századok*, 38. (1904) 994–996.

30 Baumgarten Ferenc: Levelek a Szerkesztőhöz. *Századok*, 38. (1904) 994–996. Odilo sírja Saint-Gilles-ben van.

bíró magyarázatot.” Tasnádi Nagy Gyula, a Századok szerkesztője nem hagyta szó nélkül a Paulert sértő megjegyzést, mivel sokáig az ő beosztottjaként dolgozott a Magyar Országos Levéltárban, amelynek főlevéltárnoka volt Pauler Gyula. Azt állította, hogy „a szóban forgó latin szöveg, minden erőszak nélkül is, mind a két magyarázatot megengedi”.³¹ Ez a körülmény – vagyis a személyi kapcsolatok és függőségek kérdése – nagyon tanulságos a mai szereplők esetében is, amint majd látni fogjuk!

Baumgarten kiemeli, hogy Paschalis pápa kortársa volt László királynak, ezért a XIII–XIV. századi krónikák és legendák állításaival szemben feltétlen hitelesebb az ő közlése. Nyilvánvaló, hogy az eredeti, első temetkezési helyet később tudatosan feledtetni kívánták a váradiak. A királyok, a főemberek és a főpapok sírjának áthelyezése egyébként nagyon gyakori volt a középkorban. „A király valamely általa alapított és e célból különös kegyével kitüntetett monostorba temetkezzék, annak a szentnek az oltalmában, kinek a kegyeibe ajánlotta magát.”³² A somogyvári apátságot pedig Szent László alapította, gazdag adományokkal látta el, rendkívüli kiváltságokkal ruházta fel, és szent Egyed különös pártfogását kérte.” „Somogyvár mellett szól végre egy kézirati adat [...] a saint-gilles-i apátság 1128. évi obituariuma, amelyben szerepel László király temetésének pontos dátuma. Hogy a távoli saint-gilles-i monostorban tudták és feljegyezték, azt csak úgy tudom megmagyarázni, ha a temetés ez apátság fiók-monostorában, Somogyváron történt, melylyel az anyakolostor állandó összeköttetésben volt.”³³ Baumgarten Ferenc még egyszer visszatért Paschalis

31 Baumgarten Ferenc: Kritikai jegyzetek az Árpád-kor története köréből. *Századok*, 38. (1904) 869, 1. jegyzet

32 Genealogia ducum et regum Hungariae triplex I. Codex Cornidesianus, Toldyanus et Knauzianus: Stephanus obiit...sepultus est Albae in basilica, quam ipse fundavit;...Aba...sepultus in suo monasterio Saar, quod ipse fundavit; Rex Andreas Alba....sepultus est in Thyhon in monasterio sancti Aniani, quod ipse fundavit; Rex Bela Belin....sepultus est in monasterio Sancti Salvatoris, quod ipse construxerat in loco, qui dicitur Zugzard; Rex Geysa primogenitus regis Belae Belyn...obiit....et Waciae tumulatur in ecclesia beate Mariae virginis, quam ipse fundavit et ditavit; Sanctus rex Ladislaus filius regis Belae Belyn...cuius corpus Waradini devotissime veneratur. Gombos: Catalogus II. 981.

33 Baumgarten 1904, 870-871. – László királyt már az 1192. évi szentté avatása előtt szentként tisztelték. Vö. Szovák Kornél: Szent László alakja a korai elbeszélő forrásokban. *Századok*, 134. (2000) 127.

bullájára és megerősítette: „az csak egyféle magyarázatot enged meg. Az 'eius corpus', minthogy közvetlenül az 'obtulit' -ra következik, csak ennek alanyára, vagyis Szent Lászlóra vonatkozhatik[...] De egészen eltekintve ettől, tárgyi és más nyelvi okok is kétségtelenné teszik magyarázatom helyességét. Ha az 'eius corpus' Odilora vonatkoznék, az 'ubi et' -nek Saint Gilles-re vagy Somogyvárra kellene utalnia. Ha a bulla St. Gilles-re célozna, fölösleges volna az 'et', erre tehát már nyelvi okokból sem lehet gondolni. Azonban semmi értelme sincs annak, hogy a pápa megírja, /az apátnak/, hogy előde, Odilo ott nyugszik. Ellenben nagyon is odaillik, hogy László alapításáról szólván felemlítse, hogy azt azzal is kitüntette, hogy oda temetkezett.”³⁴

1904 után – néhány felvillantott, de nem bizonyított kételkedést³⁵ leszámítva – több mint egy évszázadig (!) a latinul kiválóan tudó középkorkutatóink szinte mindegyike bizonyítottnak tekintette Szent László király somogyvári első temetkezését.³⁶

2011. október 28-án a Hadtörténeti Múzeumban népes hallgatóság előtt Hende Csaba honvédelmi miniszter, Kovács Vilmos ezredes, parancsnok, Varga Kálmán főigazgató köszöntésével bemutatták a több évtizeden át végzett kutatásom és feldolgozásom eredményét: a Somogyvár-monográfiát, amelyet a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága adott ki. Szakmai értékelését Buzás Gergely régész foglalta össze, aki a 600 oldalas munkát kiemelkedő kutatási eredménynek nevezte, és hosszan elemezte.

34 Baumgarten 1904, 994–995.

35 Balogh Jolán és Klaniczay Gábor után Tóth Sándor fejezte ki kétségét, mondván: „Tihany és Szekszárd vitathatatlanul királyi temetkezőhelyül szolgált, Somogyvár ilyen szerepe viszont kétségbe vonható.” Jegyzetében arra hivatkozik, hogy II. Paschalis 1106. évi bullájának „helyhatározói mellékmondata szorosabb összefüggésben látszik állni a megadományozott monostorral és benne nyugvó védszentjével, aki a corpus venerabile kifejezésre is méltóbb lehetett a nemrég elhunyt magyar királynál – mint az ugyanezen szent emlékére létesített somogyi egyházzal és alapítójával.” Tóth Sándor: A 11–12. századi Magyarország Benedek-rendi templomainak maradványai. In: Takács Imre (szerk.): *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*. Pannónhalma, 2001, 239., 61. jegyzet

36 Fejérpataky László, aki a magyar oklevéltan egyik legnagyobb alakja, azt mondta Baumgarten Ferenc bizonyításáról: „Szent László temetése helyének kérdését is jóformán eldöntötte”. Az előszóban előadottokról a Századok folyóirat tárcája ad rövid összefoglalót. *Századok*, 39. (1905) 976.

2011-ben, a mű nyomdai előkészítése közben kaptam kézhez egy kéziratos tanulmányt, amelynek szerzője Solymosi László (1944) megtámadta a II. Paschalis pápa 1106. évi bullájának eddigi értelmezését, valamint a régészeti feltárás eredményeit, kifejezetten azzal a céllal, hogy a Somogyvári Történelmi Emlékhelyen létrehozott királysír-kegyhelyet hiteltelenítse. Okfejtésében teljesen átvette Tóth Sándor ötletét. Solymosi László (a továbbiakban SL) tanulmányát az elmúlt hat évben négy helyen jelentette meg, mivel fontosnak érezte, hogy a „téves legendát” és a királysír mítoszt felszámolja.³⁷

SL a tudományos etika íratlan szabályait és a történettudomány elfogadott hagyományait mellőzve készítette el dolgozatát.

A legsúlyosabb etikai vétsége, hogy nem érvei és szakszerű bizonyítása végén mondja ki az ítéletét, hanem azzal kezdi, hogy egy tévhitről van szó! Ezt hatszor ismétli meg. Szent László király somogyi sírjának legendája tévhit itt-hon is, külföldön is, a tévhit terjedése újabb lendületet kapott, a kutatók tévesztése etc. Még ennél is furcsább, hogy a magyar diplomatika nagyjait, a régieket éppen úgy, mint a még élőket, latinul rosszul tudó, tudatosan hamisító kutatóknak minősíti. Mátyás Flóriántól kezdve szinte mindenkit azzal vádol, hogy kihagyásokkal közölték a pápai bullát, mintegy tudatosan meghamisították a szöveget! A kipontozott részeket „elhallgatták vagy egyszerűen nem vettek róla tudomást”. Egyetlen esetben sem lehet és nem szabad feltételezni, hogy egy oklevél kutatója nem olvasta el az elemzett oklevél egészét! Fejérpataky László, Füssy Tamás, Békefi Remig, Sörös Pongrác, Karácsonyi János, Horváth Cirill, Dercsényi Dezső, Györffy György, Csóka Lajos, Bogyay Tamás, Mályusz Elemér, Horváth János, Fügedi Erik, Levárdy Ferenc, Bálint Sándor, Kristó Gyula, Érszegi Géza, Makk Ferenc, Koszta László, Kiss Gergely, Neumann Tibor „va-

37 Solymosi László: Szent László király somogyvári sírjának legendája. In: Gecsényi Lajos-Izsák Lajos (szerk.): *Magyar történettudomány az ezredfordulón. Glatz Ferenc 70. születésnapjára*. Budapest 2011, 125–142. – Uő. Egy tévedés nyomában. Szent László király somogyvári temetésének legendája. In: Illés Pál Attila és Juhász Laczik Albin (szerk.): *Örökség és küldetés. Bencések Magyarországon 1*. OSB. Budapest, 2012, 151–171. – Uő. Szent László király. A temetéstől a szentté avatásig. *Rubicon*, 28. (2017) 9. szám, 19–29. – Uő. Szent László király sírja, kultusza és szentté avatása. In: Kristóf Lilla Alida – Lukács Zoltán – Patonay Lajos (szerk.): *Szent király, lovagkirály. A Szent László-herma és a koponyaareklye vizsgálatai*. Győr, 2017, 16-39.

kon” hittek Mátyás Flóriánnak? A legnagyobbjaink sem olvasták volna el az egész bullát, sőt tudatosan hamisítottak?

Mivel maga SL is hitt a somogyvári királysír meglétében 1986-ig vagy 1992-ig,³⁸ felmerül a kérdés: mi váltotta ki SL „megvilágosodását” 2011-ben, tíz évvel Tóth Sándor felvetése után?

Nehéz szabadulni attól a gondolattól, hogy ez a tanulmány megrendelésre készült, és időzítve lett közzétéve 2011-ben! 1992 után közel húsz évig SL-nek nem volt módja ezzel a bullával foglalkoznia,³⁹ sőt arra sem jutott ideje, hogy az egész oklevelet pontosan lefordítsa és összevesse az ún. alapítólevéllel?

A hivatalos történelmi irányvonalhoz mindig simulékonyan igazodók per-sze nyomban átvették és elfogadták SL állításait.⁴⁰ Különösen meglepő, hogy az,

38 *Magyarország történelmi kronológiája*. Főszerkesztő: Benda Kálmán, Szerk.: Solymosi László. Budapest 1981, 1983, 1986. „A vonatkozó részt Érszegi Géza és Solymosi László jegyzi, de Györfy György lektori véleményét követve a szerkesztői munka során *automatikusan* (?) magam írtam bele a Pauler Gyula összefoglaló munkájában nem szereplő somogyvári temetést. Vö. Solymosi 2012, 152., 6. jegyzet. A *Diplomata Hungariae Antiquissima* 1. kötetét Érszegi Géza, Csóka Gáspár és Solymosi László lektorálta. DHA 1. Budapest, 1992, 352.: Ladislaus I. rex primum in monasterio S. Aegidii de castro Simigiensi sepultus est. – Lehetséges, hogy ez a mondat a lektorálás után (?) került a kéziratba. Magam a kézirat Györfy György által kiválogatott mintegy kétötödét kaptam meg átnézésre. A pápai bulla nem tartozott közéjük.” Vö. Solymosi 2012, 160, 53. jegyzet.

39 Feltűnő, hogy az Írott források az 1050–1116 közötti magyar történelemről. *Szegedi Középkortörténelmi Könyvtár* 22. Szerk. Makk Ferenc – Thoroczkay Gábor. Közre adja: Szegedi Középkorász Műhely. Szeged 2006. sem vette fel az anyagába ezt a fontos oklevelet! A teljes oklevél fordításában Monostori Martina és Téglássy Imre volt a segítségemre.

40 Szemléletes és tanulságos példa Havasi Krisztina, aki az egri székesegyház közepén (in medio ecclesie) fekvő sírhely elemzésekor kiemeli, „hogy szentek, szentként tisztelt személyek, alapítók és királyok temetkezése kapcsán” merül fel leginkább ez a forma. Majd így folytatja: „A magyarországi emléktárgyakban ennek fennálló – ám rendeltetésükre nézve *vitatott* – Árpád-kori emlékei Feldebrőhöz, a pécsi székesegyházhoz és a somogyvári bencés apátság templomához kötődnek.” Bár ismeri a somogyvári monogáfiát, ám az elemzést teljesen figyelmen kívül hagyva, átveszi SL hamis érvelését. „Somogyváron az apátsági templom hosszházának nyugati végében, a főhajó középtengelyében, a nyugatról számított második pillérpár vonalában feltárt és a késő gótikus újjáépítés során is befoglalt kisebb méretű sírkamra, mely leginkább ereklyesír lehetett, a templom belüli elhelyezését, helyének a szentélytől és a kórustól ‘távolabbi’ nyugati kijelölését tekintve figyelemre méltó Eger szempontjából.” A jegyzetben azt írja: „A királytemetkezés lehetősége több szempontból is *vitatott*, vitatható. A keskeny, mély akna már csak méretei folytán sem elhúnyt személy számára, annak nyughelyeként épülhetett, sokkal inkább ereklyék befogadására szolgáló síreptémnyről lehet szó. E tekintetben az alapító László

aki a „Somogyvár. Szent Egyed-monstor” c. monográfiám szakmai elemzője és nagyra értékelője volt, Buzás Gergely régész, hat év elteltével az elsők között tette közzé, hogy **félrefordítások** történtek.⁴¹ Sőt, a „középkor képi nyelvét is félrefordította a modern tudomány”. Az egyik legjelentősebb somogyvári dombormű értelmezésekor az én magyarázatomat meg sem említik, holott 28 évvel ezelőtt közöltem először a „Barbárok megtérése” c. feltevésemet.⁴²

Lehangoló, hogy az egyébként korrektül dolgozó régészek sem mernek önállóan gondolkodni, és tárgyilagosan elemzni. Biczó Piroska anélkül, hogy alaposan utánanézett volna régész kollégája elemzésének, azonnal, szolgálai alázattal átveszi SL tudatos „átértelemezését” és azt írja: „Somogyvár, mint Szent László első nyughelye 1900-ban merült fel (!) a szakirodalomban. II. Paszkál pápa 1106-ban kelt latin nyelvű oklevele egy többszörösen összetett mondatának téves értelmezése vezetett az első, somogyvári temetés feltételezéséhez, amely a körülötte kibontakozó vita következtében csak lassan, az 1960-as évekre vált elfogadottá a történeti munkákban. Bakay Kornél, a somogyvári monostor feltárója, a főhajóban, egy keskeny, falazott, aknaszerű üreget (?!) talált. Azon állítása, miszerint ez László király első sírja helyén épült ereklyesír lenne, nem bizonyítható, a különös (?) akna magyarázatát azonban nem ismerjük.”⁴³ Egyetlen királysírunk sem bizonyítható minden kétséget kizáróan, ezért értékelnünk kell a legkisebb adatot is. Biczó Piroska minden más esetben megengedő, akár Szent István feltételezett sírhelyéről, akár Imre király egri, többszörösen feltételezett temetkezéséről, akár II. András áthelyezett sírjáról ír.

király 1192-es szentté avatásával, a király ereklyéivel való összefüggés lehetősége éppúgy számba vehető, mint a tituláris szent, Szent Egyed ereklyéinek tisztelete.” Havasi Krisztina: Cuius corpus requiescit in ecclesia Agriensi [...] *Archaeológiai Értesítő*, 142. (2017)152–154,78. jegyzet

41 Buzás Gergely – Kovács Oszkár: Somogyvár. Szentek és félrefordítások. Altum Castrum. Online Magazin.

42 Bakay Kornél: Feltárul a múlt? A múlt jövője. Budapest, Múzsák, 1989, 121–134. és Bakay Kornél: Somogyvár. Szent Egyed-monstor. A somogyvári bencés apátság és védműveinek régészeti feltárása. Budapest, MNG, 2011, 53–65.

43 Biczó Piroska: Az Árpád-házi királysírok. A magyar történelem rejtélyei sorozat. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016, 12-13.

A szakmabeliek közül – Koszta Lászlón kívül⁴⁴ – senki sem szólalt meg, s kivált nem tiltakozott SL vádjaival kapcsolatban, és a megállapításait sem vizsgálták meg. Miért ez a nagy csönd? Miért ez a nagy hallgatás?

SL vagy nem vette észre, vagy nem akarta tudomásul venni, hogy Paschalis pápa a bullát a St. Gilles-i monostor apátjának íratta, s így józan ésszel fel nem tehető, hogy ő figyelmeztesse, emlékeztesse Hugó St. Gilles-i apátot, hogy a Flavia-völgyi Szent Egyed monostorban kik vannak eltemetve. Pauler Gyula ötlete, hogy ti. a kortárs Odilo apát sírhelyéről van szó, még talán magyarázható volna, ám a 380/386 évvel korábban elhunyt Aegidiusnak a Saint-Gilles-monostorban lévő sírjára utalni, képtelen gondolat!⁴⁵

SL lenézi, lekezeli a nagy elődöket. Mátyás Flórián forrásközléseinek sok hibáját emlegeti, Baumgarten Ferencről pedig azt írja: „középkorkutató történésznek készült (!), ám később felhagyott a középkorkutatással”, azaz nem volt jelentős történész, s jószerével csak az írók támogatására létrehozott alapítványa tette ismertté. Sőt, Pauler érveit elhallgatta, bizonyos zavaró részeket nagyvonalúan kihagyott. „Később is, mintha óvakodott volna (?) attól, hogy az inkriminált részt közölje.” „Mátyás és Baumgarten régi és újabb követői is ezzel az idézési technikával éltek.”

Nagyon méltatlan eljárás az ilyen. Mindamellettt Baumgarten nagyon fontos érvei közül SL csak egyetlen egyre reagált (Pierre Guilliem halottaskönyvére), holott a bulla két alapszava a venerabilis és az et szócska! Nézzük meg tehát újra magát a bullát.

44 Koszta László: Bencés szerzetesség egy korszakváltás határán. Egyházpolitikai viták a 11-12. század fordulóján. *Századok*, 146. (2012) 269–317.

45 Szent Egyed sírjára vonatkozóan lásd *Magyar Katolikus Lexikon. II.* Főszerk. Dr. Diós István. Szent István Társulat, Budapest, 1993, 810–811. – Magyar Kálmán: Somogyvár és Saint Gilles régészeti emlékei. In: Magyar Kálmán (szerk.): *Szent László és Somogyvár. Tanulmányok a 900 éves somogyvári bencés apátság emlékezetére.* Kaposvár, 1992, 196. – *Lexikon für Theologie und Kirche. I.* Freiburg. 1930, 132, – Aryeh Grabois: Enzyklopädie des Mittelalters. Edition Atlantis, Frankfurt, é.n. 529: Saint-Gilles-de-Provence, S. wurde als angebliche Grabstätte des hl. Ägidius, im 10 Jh. Pilgerort. Ereklýei a toulouse-i St. Severin templomban, de Esztergomban már a XI. században őrizték koponyájának három töredékét. Somogyvárrott is voltak ereklýei.

Paschalis episcopus servus servorum Dei dilecto in Christo filio Vgoni abbati monasterii Sancti Aegidii quod in valle Flauiana situm est eiusque successoribus regulariter promovendis in perpetuum. *Paschalis püspök Isten szolgáinak szolgálja Krisztusban szeretett fiának (dilectus filius), Hugónak, a Flavia-völgyben fekvő Szent Egyed monostor apátjának és az ő helyét a rendi szabályoknak (regula szerint) megfelelően megválasztandó utódainak mindörökre. Religiosis desideriiis dignum est facilem prebere consensum, ut fidelis devotio celerem sortiatur effectum. Méltó dolog, hogy kegyes kívánságokhoz könnyen adjuk egyetértésünket, hogy a hitbéli jámborság gyors eredményre jusson. Téglássy Imre fordításában: „A vallásos érzülethez illik, hogy szeretettel teljes egyetértést szolgáljon azért, hogy a hűség jegyében tett fogadalom mielőbbi eredményt hozzon.”* Laticlausus si quidem bone memorie Ungarorum rex ad honorem Dei et sanctorum apostolorum Petri et Pauli in memoriam sancti confessoris Aegidii Semichensem fundavit ecclesiam et eam per manum Odilonis felicis memorie predecessoris vestri monasterio Beati Aegidii, cui auctore Deo presides, obtulit, ubi **et** eius corpus **venerabile** requiescit. *Minthogy László, a magyaroknak bizonyára jó emlékü királya, Isten, valamint a szent apostolok, Péter és Pál tiszteletére, valamint Szent Egyed hitvalló (sanctus confessor) emlékére alapította a somogyi egyházat, és azt boldog emlékezetű elődöd, Odilo kezébe felajánlotta (adományozta) Szent Egyed monostorotoknak, amelynek Isten kegyelméből főpapja vagy, és ahol az ő tiszteletre méltó teste nyugszik.*

SL az et = és (néha 'is' szónak fordítható) kötőszó is (etiam) jelentését választotta, és így fordította-ferdítette el a szöveget: „ahol az ő tiszteletre méltó teste **is** nyugszik.” Ezt az értelmezést háromszor megismételte! Baumgarten Ferenc hangsúlyozta, hogy az et-nek csak úgy van értelme, ha az Lászlóra vonatkozik, hiszen ő adta Somogyvárt St. Gilles-nek. Pauler Gyula egykori beosztottja, Tasnádi Nagy Gyula, a Századok szerkesztője is elismerte Baumgarten érvelését: „Egy szóval sem tagadjuk a somogyvári temetés lehetőségét [...]. Kétségtelen, hogy mind az ubi, mind az et kötőszócska Somogyvárra mutat [...]”⁴⁶ Ugyanilyen fontos a venerabilis jelző, amellyel kapcsolatosan SL egé-

46 Századok, 38. (1904) 996, 1. jegyzet

szen elképesztő fogalmazást használ: „A venerabile jelző ugyanis nem illik sem világi, sem egyházi személy holttestére, annál inkább egy szentnek, azaz jelen esetben Szent Egyednek földi maradványaira.” E szerint a földi maradvány nem azonos az eltemetett holttesttel!

A venerabilis (tisztelendő, tiszteletre méltó) jelző valóban döntő jelentőségű szó az oklevélben. A középkorban az esetek döntő többségében a tisztelendő jelzőt *élő* főpapok (érsekek, püspökök) kapták,⁴⁷ bár ritkán prépostokat, kanonokokat is tiszteltek így,⁴⁸ sőt előfordul testületek neve mellett is.⁴⁹ Világi méltóságok esetében is előfordul ez a jelző, mint például I. András király másodszülött fia, Dávid herceg esetében, a tihanyi Szent Ányos monostorral kapcsolatban 1089/1090-ben: „A Szentegyház összes, mind a jövőbeli, mind a jelenlegi híve számára legyen ismert az, hogy Dávid tisztelendő herceg (David venerabilis dux) a saját és szülei bűnei megbocsátása érdekében, Lászlónak, a felettébb keresztény királynak (Ladislao christianissimo rege) az engedélyével a

47 Pascasius és Eugippius az V. századból. Vö. Szent Severinus élete. Bp. 1969, 291. – Reginarius passauai püspök 833-ban. MMFH III. 32. – Liupram salzburgi érsek 837-ben, MMFH III. 36; – Gozbalduis würzburgi püspök 846-ban, MMFH III. 39; – Erchamfridus regensburgi püspök 843-ban, MMFH III. 42. – Az egyik leghíresebb személy, Beda Venerabilis (672–735). Venerabilis Bedae Historia Ecclesiastica gentis Anglorum. Ed. Günter Spitzbart. WBG Darmstadt, 1997. Példák a IX. századból: Adalwinus salzburgi érsek, 865. MGH S XI. 1854, 14; – Wiching passauai főpap 898-ban, MMFH III. 129; – Fridaricus salzburgi érsek 977-ben, Wolfgang regensburgi püspök 979-ben, János aquileai pátriárka 1001-ben, Die Urkunden der deutschen Könige und Kaiser II/1. Hannoverae, 1888, 185, 186, 232, 395; – Adalbert prágai főpap 994-ben, J. Długossi, Historiae Polonicae. Libri XII. T. 1. Cracoviae, 1873, 147; – Hardauuginus salzburgi érsek 1014-ben, DHA 1. 62; – Bonipert pécsi püspök 1009–1028, DHA 1. 104; – János veszprémi főpap 1082-ben, DHA 1. 236; – Rainald reimsi érsek, 1091; – Jób esztergomi érsek 1196-ban, ÁÚO I. 82, 86; – István kalocsai és János spalatoei érsek, 1273, UB II. 17, 41–42. – Teodor győri püspök 1300-ban, UB II. 330. – Vince kalocsai érsek 1308-ban,

48 A Szent Mór tiszteletére szentel Altah-i monostor apátja Otgarius 876/880-ban, MMFH III. 83; – Leopardus a nonantulanumi monostor apátja 899-ben, Gombos: Catalogus II. 971; – I. István király a ravennai Vinculai Sz. Péter monostor szerzeteseit tisztelendő férfiaknak nevezi, DHA 1. 123; – Odilo St. Gilles-i apát 1096-ban, DHA 1. 317. és Írott források 162–163. – A marienbergi ciszter kolostor szerzetesei, 1275, UB II. 78–79. – A marienberi (Mons Sancte Marie) monostor apátja, 1276, UB II.94; – A marienbergi ciszter kolostor apátja, Sighardus, 1277, UB II. 95;

49 Ordo venerabilis milicie beate Marie Iherosolimitani hospitalis domus Theutonici, Annales Bawarici, MGH Scriptorum, XXX/I. Hannoveriae, 1896, 4;

tihanyi Szent Ányos monostornak adományozta mindezeket.”⁵⁰ Azon főpapok, főemberek esetében, akik a közlés idejéhez képest a közelmúltban hunytak el, szintén használatos volt a tisztelendő jelző. Anastasius Bibliothecarius 875. évi, Kopasz Károly császárhoz írt levelében olvasható: *Denique vir magnus et apostolicae vitae praeceptor Constantinus philosophus, qui Romam sub venerabilis memoriae Adriano iuniori papa veniens sancti Clementis corpus sedi suae restituit.* (Azután a nagy férfiú, az apostoli élet tanítója Konstantin filozófus (meghalt 869-ben! *bk*), aki a tiszteletre méltó emlékű ifjabb Hadrianus pápa idejében Rómába ment, és Szent Kelemen testét megtalálta).⁵¹ 1070-ből származó adat: Az Úr születésének ünnepén a király Freisingbe ment, kevéssel e nap után elhunyt Tarvisio püspöke, a tiszteletre méltó férfiú, Wolfram; (*Dominice nativitatís festum rex egiit in Frisingum. Post paucos ergo dies obiit vir venerabilis Wolframmus*).⁵² 1308-ban Benedek erdélyi püspök fordul Gentilis cardinalis, pápai legátushoz, hogy a gyulafehérvári Szent Mihály Arkangyal egyházának káptalanja kérésére a lelkipásztori vizsgasztalás Erdély földjén maradjon el Péter püspök úr, tisztelendő atya halála miatt (1307. november 27-én, tehát egy éve halt meg! *bk*): *per mortem venerabilis patris domini Petri episcopi pastoralis solatio sit destituta*.⁵³

Szent László király holttestét azért illette 1106-ban a pápai kancellária a tisztelendő jelzővel, mert csak 11 év telt el halála óta. A mintegy négy évszázaddal korábban elhunyt Szent Egyed maradványait semmiképpen sem nevezheték tiszteletre méltó holttestnek. *Beatus, sanctus, pie memorie, bone memorie* illet volna Krisztus hitvallójához (*confessor Christi*), mint például Szervatius esetében: *Reservatur in prefato monasterio, ubi corpore requiescit beatus Servatius*;⁵⁴ vagy Lajos király 833. évi oklevelében:⁵⁵ *ecclesie Patauiensi (passau)*,

50 DHA I. 265. és Írott források 133.

51 MMFH III. 176. és Dr. Ján Stanislav: *Pannóniai legendák. Ciril és Metód szláv apostolok élete*. Madách, Európa, 1978, 93–94. – H. Tóth Imre: *Konstantin-Ciril és Metód élete és működése*. Budapest, Magvető, 1981, 141 skk. – Nótári Tamás: *A salzburgi historiografia kezdetei. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 23*. Szeged, 2007, 270.

52 *Annales Altahenses maiores*. MGH Scriptorum. XX. 1868, 821.

53 Vatikáni Magyar Oklevéltár II. Budapest, 2000, 155.

54 *Aegidii Aureavallensis gesta episcoporum Leodiensium*. MGH Scriptorum XXV. 1880, 24.

55 MMFH III. 1969, 32.

que est constructa in honore sancti Stephani protomartiris, ubi etiam sanctus Valentinus confessor Christi corpore requiescit; vagy Lajos király 837. évi oklevelében: ecclesie Iuuauensi (salzburgi) [...] ubi eciam sanctus Rodbertus confessor Christi corpore quiescit humatus; vagy Hadrianus esetében: ad Mosapurch abbasiam, ubi sanctus Adrianus martir Christi requiescit;⁵⁶ vagy Arnulf király 891. évi oklevelében: ubi sanctus electus dei confessor Rodbertus corporaliter requiescit.⁵⁷

SL okfejtése tehát egyáltalán nem meggyőző. Tóth Sándor, az eredeti ötletadó művészettörténészként még figyelembe vette a régészeti feltárás tényeit, noha az ásató régész tépelődését erősen átértelmezve „sírhely-félének” nevezte a sírt, SL azonban az ásítás során feltárt objektum különleges helyzetét, formáját nem kívánta (nem tudta?) értelmezni. Monográfiámat „igen szép kiállítású, vaskos kötetnek”, a szerzőt pedig „a Mátyás–Baumgarten-féle tévhit képviselőjének” nevezi.⁵⁸

Somogyvárott, az apátsági templomban tehát igenis volt királysír!⁵⁹ A Tóth Sándor-epigon SL mesterkedése teljesen megalapozatlan. „Magyarhonban csak egyes kis tehetség, ez is sokképpen gátolva, működhetik, míg a merő hipotézisek körében tétovázó ellenfél szellemileg tekintélyes segéd társak, anyagilag magyar alapítványi pénzerő által támogatattik.”⁶⁰

Somogyvárott 1095-ben – feltehetően – még csak egy sírfedlap boríthatta a földbe süllyesztett koporsót, olyasféleképpen, mint a tihanyi I. András király sírjánál látható.⁶¹ 1095 nyarán tehát – Szent István fehérvári temetéséhez hasonlóan, akinek a sírját takaró márvány fedlap kiemelkedett a padozatból (tabula marmorea, que pavimento preminebat) – először a földbe süllyesztett

56 Die Urkunden der deutschen Könige und Kaiser II/1. 1888, 185. – MMFH III. 125.

57 MMFH III. 128.

58 Solymosi 2012, 161-162.

59 „Bakay érthető módon zokon vette bírálatomat” – írja Solymosi 2012, 170.

60 Mátyás Flórián: Észrevételek finnező véleményre a magyar ősvallásról, nyelvészeti viták és újabb magyar-árja nyelvhasonlatok. Pécs, 1858, 2. – Vö. *Magyar Nyelvészet*, 4. (1859) 233.

61 Gedai István: I. Endre király sírköve. *Archaeológiai Értesítő*, 92. (1965) 49–51. – Jékely Zs. – Marosi E. – Papp Sz. – Szovák K. – Szőke B. M. – Wehli T.: *Paradisum plantavit*. Pannonhalma, 2001, 335–338. – Újabb ezt a sírhelyet Dávid herceg temetkezésének vélik! Vö. Biczó Piroska: Árpád-házi királysírok. Budapest, 2016, 19.

aknasírban temették el László királyt is.⁶² Később szarkofág állhatott a sírüreg felett, (de lehet, hogy csak Váradon!) úgy, ahogyan I. István király esetében is volt Fehérváron: corpus sanctum in medio domus sarkophago candidi marmoris imponitur.⁶³ Tehát István királyt is halála után (1038. aug. 15-én) először ideiglenesen temették el, és majd csak 45 év múlva (1083. június 27-én) kapott méltó síremléket!

De miért temetkezett Somogyvárra I. László király? Ezt a kérdést a legtöbben fel sem tették, noha magától értetődő, ha elfogadjuk a krónikáink egy részének genealógiai adatait.⁶⁴ Kutatásaink alapján azt a hipotézist állítottuk fel, hogy László király Koppány vezér unokája lehetett, ezért választotta ki annak somogyi székhelyét. Családfája tehát így rekonstruálható: Taksony fejedelem fiai: Géza (István) és Szár Szörénd (Mihály); Géza fia Vajk (István), Szörénd fia Koppány (Szár László, Calvus Ladislaus), és Vászoly (Vazul); Vajk fia Imre, Szár László fiai: András, Béla és Levente; András fiai: Salamon és Dávid, Béla fiai: Géza, László és Lampert.⁶⁵ Szent Istvánnak tehát nem anyai nagybátyja (avunculusa), nem atyai nagybátyja (patruusa) volt Koppány-Szár (Fehér) László, ha-

62 A megmaradt aknasír méretei közül a sírüreg eredeti hosszúsága nem volt mérhető. 132 x 200 cm lehetett. Később 42 cm-re szűkítették. Mélysége 150 cm volt. Szent István feltételezett székesfehérvári sírja 155 cm mélységű volt. Jó párhuzam Szent István király feleségének Gizellának a passai Niedernburg kolostor déli szentélyében feltárt sírja, amelyet Éry Kinga és Trogmayer Ottó 1999-ben megvizsgálhatott. A sírt keresztos márvány fedlap borította, amely hosszabb volt, mint az aknasír, de keskenyebb annál. A sírgödör mérete: 45 x 190 cm. Vö. Trogmayer Ottó: *Crux aurea reginae Gisela* (Talányok és bizonyosságok). *Studia Archaeologica*, V. Szeged, 1999, 439–440. – Anjou Mária királyné (meghalt 1318-ban) váradi sírgödörének méretei: szélessége 79 cm, hosszúsága 217 cm, mélysége 204 cm. Vö. Kerny Terézia: *Királyi temetkezések a váradi székesegyházban*. In: Kerny Terézia (szerk.): *Váradi kőtöredékek. Szobortöredékek, építészeti faragványok, síremlékek az egykori Biharvármegyei és Nagyvárad Múzeum gyűjteményéből*. Budapest, 1989, 164, 6. jegyzet.

63 SRH II. 432. – Kralovszky Alán: *Szent István király székesfehérvári sírja és kultuszhelye. Folia Archaeologica*, 40. (1989) 155–173.

64 „Ezt a bencés monostort László király a saját kegyúri temetkezőhelyének is szánta.” Magyar Kálmán: *A bencés rend középkori egyházainak somogyi forrásai a történeti és régészeti kutatások alapján*. In: Illés Pál Attila – Juhász-Laczik Albin (szerk.): *Örökség és küldetés. Bencések Magyarországon I.* OSB. Budapest, 2012, 101.

65 Bakay Kornél: *A magyar államalapítás*. Gondolat, Budapest, 1978, 47. – Uő. Szent István király és Koppány herceg. In: Bakay Kornél (szerk.): *Fegyverem a szó*. Budapest, 2015, 347–349.

nem az apai unokatestvére (patruelise). Szent István atyai nagybátyja (patruusa) Szár (Tar, Calvus Zyrind) Szörénd (Mihály) volt. Mihály felsége lehetett a lengyel Adelhaid, mert „az ő fiai, Szár László (Ladislaw) és Vazul (Vacul, Vanzil, Vencel, Vaclaw) viseltek oly neveket melyek a cseh és a lengyel fejedelmi házaknál voltak szokásosak [...] Mihály fiai közül Szár László volt az idősebbik [...] Endre, Béla és Levente az ő fiai voltak. Hogy a három testvérrel mégis az a hit terjedt el, hogy Vazulnak a fiai, ennek eredete az az atyai hatalom volt, a mit ősi szokás szerint a korán árván maradt kiskorúak fölött az atya öccse gyakorolt s a mit azután Szent István végső évei alatt a velük ellenséges érzelmű királyi udvar mindenféle rágalommal megtoldott, pl. hogy nem is törvényes származásúak, s így nem méltók arra, hogy a magyar királyi trónra jussanak. Lélektanilag csakis ily magyarázat teszi érthetővé a krónikaíró kifakadását a Vazultól való származtatás ellen, s az is természetes, hogy ennek a krónikai anyag legrégebbi alkatrészéből kell erednie, abból a részből, melyet az Árpádok ifjabb ágának trónrajutása után mindjárt az első évtizedek alatt szerkesztettek.”⁶⁶

Miután Szent István ága 1031-ben Imre herceg halálával kihalt, Kópány-Szár László-Béla ága került és maradt hatalomban 270 éven keresztül. Ezért különös jelentősége lehet, hogy őket – valamiért – a „fehér” jelzővel illették. Fehér László, Fehér András (Albus Andreas), Fehér Béla (Bela Belyn), Fehérvár (Alba), illetve Fehér Magyarország (Alba Ungria), szemben a Fekete Magyarországgal (Nigra Ungria).⁶⁷

Mind az írott források, mind a régészeti feltárás eredményei egyértelművé teszik, hogy László király földi maradványai Somogyvárról átkerültek Váradra, mégpedig 1106 és 1192 között valamikor. SL egy mesét vázol fel a Váradra vonuló temetési menetről és a váradi székesegyházról, holott „a temetés körülményei teljesen homályosak, mert az eseményt minden forrás mellőzi”, a „legenda is szándékosan elhallgatja az előzményeket”, a váradi templom pedig valószínűleg még nem készült el, az „építkezések kezdetéről és befejezéséről semmilyen

66 Nagy Géza: Szent István király családi összeköttetéseiről. *Századok*, 40. (1906) 478–479. – A Váradi és a Zágrábi krónika szerint Mihály elsőszülöttje volt Vazul, akitől származtak a hercegek.

67 Bakay Kornél: A titkokzatos Fehér Magyarország. In: Bakay Kornél (szerk.): *Fegyverem a szó*. Budapest, 2015, 481–487.

feljegyzés nem maradt fenn. Nem vehetjük komolyan azt a korábbi hipotézist, amely a templom befejezését az 1095-ben meghalt László király váradi temetésével kívánja datálni.⁶⁸ Sőt, maga a Waradiensis elnevezés használata is csak a XIII. század elejétől igazolható.⁶⁹

Mátyás Flóriánnak abban is igaza volt, hogy a temetkezések „áthelyezése felől csak úgy ítéltünk biztosan, ha az egyik sírban megtalálták a holttestet vagy a rá vonatkozó feliratot”.⁷⁰ Mind a somogyvári, mind a váradi sírokat megbolygatták, így László király holttestének áthelyezésén kívül biztos adatunk nincsen a „mikor” kérdésre vonatkozóan. A váradi prépostsági templom, majd székesegyház 1134-ben már állt, II. István sírjának ide helyezése (Szent László lábaihoz) azonban tévedés, mivel II. Istvánt nem itt, hanem a váradelőhegyi premontrei prépostság templomában temették el, a hivatkozott oklevél pedig nem tesz említést Szent László sírjáról.⁷¹ Így a II. Istvánhoz kapcsolt, XIV. században lejegyzett ezüstedény csodája (scutella, Valter-legenda⁷²) sem bizonyít semmit László király váradi sírjának korai meglétére vonatkozóan.

A somogyvári észak–déli, vaskos térelválasztó fal építési idejét, valamint Ferdeszájú Boleszló 1113. évi somogyvári zarándoklatának új értelmezését figyelembe véve⁷³ magunk azt feltételeztük, hogy a királyi tetem somogyvári elevatiója, majd Váradra szállítása (translatio) és új sírba helyezése (transitus vagy

68 Kery 1989, 159. – Takács Imre: Várad Árpád-kori székesegyháza. In: Kery Terézia (szerk.): *Várad költödékek. Szobortöredékek, építészeti faragványok, síremlékek az egykori Biharvármegyei és Nagyvárad Múzeum gyűjteményéből*. Budapest, 1989, 21.

69 Györffy György: A magyar egyházszervezés kezdeteiről újabb forráskritikai vizsgálatok alapján. *MTA II. Osztály Közleményei*, 18. (1969) 210. – A váradi székesegyház feltárt maradványai vélt (!) alaprajzi kiegészítésekkel. A király sírja a templom tengelyében, a főoltár közelében feltárt sír lehetett (!), noha középkori forrás ezt nem támasztja alá! Vö. Biczó 2016, 15.

70 Mátyás 1900, 500.

71 Kery 1989, 166. – Bakay 2011, 556. – Szent László lábaihoz temetkezni csak e királyunknak szentté avatása után jött szokásba. Bunyitay 1883, I. 56, 1. jegyzet – Vö. Solymosi 2017, 21., 30. jegyzet.

72 Solymosi 2017, 20–21.

73 Fügedi Erik: Somogyvár francia monostora. In: Magyar Kálmán (szerk.): *Szent László és Somogyvár*. Kaposvár, 1992, 55–60. Furfangos kérdés, hogy Biczó Piroska miből tudta megállapítani, hogy Boleszló somogyvári zarándoklata semmilyen módon (!) sem bizonyítja Szent László somogyvári temetését (Biczó 2016, 13.).

depositio) III. Béla király korában is történhetett. Erre utalhat Dénes mester (Dyonisius artifex) tevékenysége is, aki a rendkívül nehéz fedlapot távolította el a sírról, de másról nincs szó.⁷⁴ SL fölényeskedő kioktatással reagált erre: „Az átvitel 12. század közepi (III. Béla kori) datálása csak ötletnek tekinthető, ezért nem szükséges vele foglalkoznunk.”⁷⁵

SL csak IV. Béla esztergomi sírjának áthelyezését említi meg,⁷⁶ mintha az újratemetések ritka események lettek volna! Pedig László király nagybátyja, I. András király korában Gellért püspök tetemét is átvitték Pestről Csanádra, mégpedig hét esztendővel halála (1047) után Mór püspök és Fülöp apát kérésére a király engedélyével! „[...] az apát a püspökkel és a szerzetesekkel, zárt ajtók mögött a tiszteletre méltó tetet, illő tisztelettel és hódolattal eltemette (abbas cum episcopo et monachis clausis ianuis, **corpus venerabile** sepelierunt cum debita reverentia et honore[...]).”⁷⁷ A nemrégiben elhunyt halottat itt is tiszteletre méltó testnek nevezik, mint László királynál!

II. András király (1205–1235) sírját négy helyszínen is említik a források: a Pozsonyi, a Müncheni, a Zágrábi és a Váradai krónikák, valamint Bonfini és Thúróczy az egresi ciszter kolostort mondják, a Budai, a Cornides-, a Toldy-kódex viszont azt írja, hogy *először* a váradi székesegyházban volt az ideiglenes (!) sírja. Mügeln Henrik pedig Fehérvár mellett szállt síkra. A XIII. századi Albericus nem csak megerősíti Váradot (Andreas rex Hungarie moritur et sepelitur in civitate Waradino), de hozzáteszi: a pilisi (Pilisszentkereszt) szerzetesek, akiknek a sírboltjában volt eltemetve a megölt Gertrud királyné (akinek a sírját a régészek megtalálták!), pereskedtek a váradiakkal a király teste megszerzéséért (reclamantibus abbate et fratribus de Pelicio, et super hoc causam agentibus).⁷⁸

74 Kerny Terézia: László király szentté avatása és kultuszának kibontakozása. (1095–1301) In: Pócs Éva – Voigt Vilmos (szerk.): *Ősök, táltosok, szentek*. MTA Néprajzi Kutató Intézet, Budapest, 1996, 179.

75 Solymosi 2012, 163.

76 Solymosi 2012, 163. – Uő. 2017, 22.

77 SRH II. 565. – Árpád-kori legendák és Intelmek. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1983, 91–92.

78 Mátyás Flórián: Magyar történeti problémák. *Századok*, 28. (1894) 295. – uő. Szt. László és Imre királyok végnapjai és II. Endre életévei, fogsága és temetése. *Akadémiai Értesítő*, 11. (1900) 495–504. – Kerny 1996, 162. – Gombos: *Catalogus* I. 32.

Végül az egresi apát megkapja Váradtól Endre király holttestét, akit második felesége, Jolánta mellé temettet.⁷⁹

„Ha a kis tekintélyű szakember a nemzet összes történetét tárgyaló híresebb írófő figyelmébe nemely megczáfolt és további tarthatatlan állításai módosítására, lenéző mosollyal szokott ez utalni ünnepezt írók sokaságára, akik mind azon véleményt vallották, melyet továbbra is fönn akar tartani, bármely érvelés ellenében.”⁸⁰ SL feljogosítva érezte magát, hogy megsemmisítő ítéletet mondjon szaktársai (sőt, saját maga!) felett, azért, hogy megfosszon egy nemzeti történelmi emlékhelyet az egyre erősebb aurájától. Célját nem is rejtegeti. Ezt írja: „a somogyvári királysír legendája végére jártunk. A Szent László alapította váradi székesegyház visszakapta, ami mindig is az övé volt, Somogyvárnak pedig meg kell *válnia*, attól, ami sohasem volt a sajátja [...] Somogyváron sohasem volt királysír. Mindannyiunknak, a legenda fabrikálóinak (?!), táplálóinak és szemlélőinek pedig marad a tanulság és a mítosz *leépítésének* kötelezettsége. Ami sokkal nehezebb feladatnak igérkezik, mint amilyen a mítoszteremtés volt.”⁸¹

79 Amíg Somogyvár esetében kizártnak tekintik a király holttestének átvitelét Váradra, II. András esetében így fogalmaznak: „[...] az látszik valószínűnek, hogy II. Andrást először a váradi székesegyházban temethették el, az egresi monostor azonban bizonyítani tudta a király végakarát az ottani temetkezésre vonatkozóan, és a király földi maradványait átvitték (!) Egresre” (Biczó 2016, 33.).

80 Mátyás 1894, 291.

81 Solymosi 2012, 151, 169. – uő. 2017, 23.

FELHSZNÁLT IRODALOM

- Bagi 2005.** Bagi Dániel: *Gallus Anonymus és Magyarország*. Argumentum, Budapest, 2005.
- Bakay 1978.** Bakay Kornél: *A magyar államalapítás. Magyar História*. Gondolat, Budapest, 1978.
- Bakay 1989.** Bakay Kornél: *Feltárul a múlt? A múlt jövője*. Múzsák, Budapest, 1989.
- Bakay 2011.** Bakay Kornél: *Somogyvár. Szent Egyed-monostor. A somogyvári bencés apátság és védműveinek régészeti feltárása*. Műemlékek Nemzeti Gondnoksága, Budapest, 2011.
- Bakay 2015.** Bakay Kornél: A titokzatos Fehér Magyarország. In: Bakay Kornél (szerk.) *Fegyverem a szó*. Respenna, Budapest, 2011. 481–487.
- Baumgartner 1904.** Baumgartner Ferenc: Kritikai jegyzetek az Árpád-kor története köréből. 1. Szent László temetkezési helye. *Századok*, 38. (1904) 868–871.
- Baumgartner 1904/a.** Baumgartner Ferenc: Levelek a Szerkesztőhöz. *Századok*, 34. (1904) 994–996.
- Baumgartner 1906.** Baumgartner Ferenc: A Saint Gillesi apátság összeköttetései Magyarországgal. *Századok*, 40. (1906) 389–411.
- Biczó 2016.** Biczó Piroska: *Az Árpád-házi királysírok. A magyar történelem rejtélyei*. Kossuth, Budapest, 2016.
- Bunyitay 1883.** Bunyitay Vince: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig I. A váradi püspökök*. Nagyvárad, 1883.
- Bunyitay 1886.** Bunyitay Vince: *A váradi káptalan legrégebbi statutumai*. Nagyvárad, 1886.
- Buzás–Kovács.** Buzás Gergely – Kovács Oszkár: Somogyvár. Szentek és félrefordítások. *Altum Castrum. Online Magazin*.
- Fejérpataky 1892.** Fejérpataky László: Kálmán király oklevelei. *Értekezések a történeti tudományok köréből*, 15. (1892) 190–281.
- Fraknoi 1901.** Fraknoi Vilmos: Szent László levele a montecasinoi apáthoz. *Értekezések a történeti tudományok köréből*, 20. (1901) 279–291.
- Fügedi 1992.** Fügedi Erik: Somogyvár francia monostora. In: Magyar Kálmán

- (szerk.) *Szent László és Somogyvár. Tanulmányok a 900 éves somogyvári apátság emlékezetére.* Kaposvár, 1992, 55–60.
- Füssy 1902.** Füssy Tamás: A Szent Egyedről nevezett somogyvári bencés apátság történetéhez. *Katholikus Szemle*, 10. (1902) 116–133.
- Gedai 1965.** Gedai István: I. Endre király sírköve. *Archaeológiai Értesítő*, 92. (1965) 49–51.
- Gerecze 1897.** Gerecze Péter: A somogyvári szent Egyed (Aegidius)-monostor templom maradványai. *Archaeológiai Közlemények*, 20. (1897) 131–160.
- Györffy 1969.** Györffy György: A magyar egyházi szervezés kezdeteiről újabb forráskritikai vizsgálatok alapján. *MTA II. Osztály Közleményei*, 48. (1969) 210.
- Györffy 1971.** Györffy György: Szent László egyházpolitikája. *A Túrkevei Múzeum Emlékkönyve*, 1971, 69.
- Györffy 1992.** Györffy György: A Szent László-kori Somogyvár történeti szerepe. In: Magyar Kálmán (szerk.) *Szent László és Somogyvár.* Kaposvár, 1992. 7–10.
- Havasi 2017.** Havasi Krisztina: Cuius corpus requiescit in ecclesia Agriensi... *Archaeológiai Értesítő*, 142. (2017) 129–166. <https://doi.org/10.1556/0208.2017.142.5>
- Horváth 1974.** Horváth János: A Gellért-legendák keletkezése és kora. In: Horváth János és Székely György (szerk.) *Középkori kútfontok kritikus kérdései.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974. 147–163.
- H. Tóth 1981.** H. Tóth Imre: *Konsztantin-Ciril és Metód élete és működése.* Magvető, Budapest, 1981.
- Jékely–Marosi et al. 2001.** Jékely Zsolt – Marosi Ernő – Papp Szilárd – Szovák Kornél – Szőke Béla Miklós – Wehli Tünde: *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon.* Takács Imre (ed.) Pannonhalma, 2001.
- Karácsonyi 1916.** Karácsonyi János: Szent László meghódítja a régi Szlavóniát *Értekezések a történeti tudományok köréből*, 24. (1916) 99–130.
- Kerny 1989.** Kerny Terézia: Királyi temetkezések a váradi székesegyházban. In: Kerny Terézia (szerk.) *Váradi kőtöredékek. Szobortöredékek, építészeti faragványok, síremlékek az egykori Biharvármegyei és Nagyváradi Múzeum Gyűjteményéből.* Budapest, 1989. 159–167.

- Kerny 1996.** Kerny Terézia: László király szentté avatása és kultuszának kibontakozása (1095–1301). In: Pócs Éva-Voigt Vilmos (szerk.) *Ősök, táltosok, szentek. Tanulmányok a honfoglaláskor és az Árpád-kor folklórijából*. Budapest, 1996. 175–197.
- Kiss 2000.** Kiss Gergely: A somogyvári apátság és francia kapcsolatai. *Egyháztörténeti Szemle*, 2. (2000) 43–61.
- Kiss 2000/a.** Kiss Gergely: „Teuzo sancte Romanae ecclesie legatus..Teuzo cardinalia.” (Adalékok az I. László-kori pápai-magyar kapcsolatok történetéhez. In: *Magyaroknak eleiről*. Szeged, 2000. 265–276.
- Klaniczay 2001.** Klaniczay Gábor: Szent László „csodás” tettei krónikáinkban. *Magyar Könyvszemle*, 117. (2001) 393–403.
- Kosztá 2012.** Koszta László: Bencés szerzetesség egy korszakváltás határán. Egyházpolitikai viták a 11-12. század fordulóján. *Századok*, 146. (2012) 269–317.
- Kralovánszky 1989.** Kralovánszky Alán: Szent István király székesfehérvári sírja és kultuszhelye. *Folia Archaeologica*, 40. (1989) 155–173.
- Magyar 2012.** Magyar Kálmán: A Bencés rend középkori egyházainak somogyi forrásai a történeti és régészeti források alapján. In: Illés-Juhász (szerk.) *Örökség és küldetés. Bencések Magyarországon I.* OSB Budapest, 2012. 100–150.
- Magyar 1992.** Magyar Kálmán: Somogyvár és Saint Gilles régészeti emlékei. In: Magyar Kálmán (szerk.) *Szent László és Somogyvár*. Kaposvár, 1992. 155–220.
- Mátyás 1858.** Mátyás Flórián: *Észrevételek finnező véleményre*. Pécs, 1858.
- Mátyás 1894.** Mátyás Flórián: Magyar történeti problémák. *Századok*, 28. (1894) 291–297, 396–406.
- Mátyás 1894/a.** Mátyás Flórián: Diplomatikai vitatkozások. *Századok*, 28. (1894) 581–591.
- Mátyás 1896.** Mátyás Flórián: Történeti egyezések és tévedések. *Értekezések a történeti tudományok köréből*, 16. (1896) 534–561.
- Mátyás 1899.** Mátyás Flórián: Chronológiai megállapítások hazánk XI–XII. századi történetéhez. *Értekezések a történeti tudományok köréből*, 18. (1899) 355–394.

- Mátyás 1900.** Mátyás Flórián: Szent László és Imre királyok végnapjai és II. Endre életvei, fogsága és temetése. *Értekezések a történeti tudományok köréből*, 19. (1900) 1–42. és *Akadémiai Értesítő*, 11. (1900) 495–504.
- Mezey 1980.** Mezey László (szerk.): *Athleta patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez*. Hungaria Sacra I. Budapest, 1980.
- Nagy 1906.** Nagy Géza: Szent István király családi összeköttetései. *Turul*, 24. (1906) 55–65.
- Neumann 1999.** Neumann Tibor: A somogyvári bencés monostor alapítása. Pázmány Péter Katolikus Egyetem *Műhelytanulmányok*, 1999, 33–46.
- Nótári 2007.** Nótári Tamás: *A salzburgi historiografia kezdetei*. Szegedi Koraközépkortörténeti Könyvtár 23. Szeged, 2007.
- Pauler 1900.** L. L. (Pauler Gyula), Szent László és Imre királyok végnapjai és II. Endre életvei, fogsága és temetése. *Századok*, 34. (1900) 738–740.
- Solymosi 2011.** Solymosi László: Szent László király somogyvári sírjának legendája. In: Gecsényi L. és Izsák L. (szerk.) *Magyar történettudomány az ezredfordulón. Glatz Ferenc 70. születésnapjára*. Budapest, 2011. 125–142.
- Solymosi 2012.** Solymosi László, Egy tévedés nyomában. Szent László király somogyvári temetésének legendája. In: Illés P. A. és Juhász-Laczik B. (szerk.): *Örökség és küldetés. Bencések Magyarországon*. Budapest, 2012. 151–171.
- Solymosi 2017.** Solymosi László: Szent László király a temetéstől a szentté avatásig. *Rubicon*, 28. (2017) 18–29.
- Solymosi 2017/a.** Solymosi László: Szent László király sírja, kultusza és szentté avatása. In: Kristóf L. A., Lukácsi Z. és Patonay L. (szerk.): *Szent király, lovagkirály. A Szent László-herma és a koponyaereklye vizsgálata*. Győri Hit-tudományi Főiskola, Győr, 2017. 16–39.
- Szovák 2000.** Szovák Kornél, Szent László alakja a korai elbeszélők forrásokban. *Századok*, 134. (2000) 117–145.
- Széchenyi 1896.** Széchenyi Imre gróf, *A somogyvári Kupavár, illetőleg Szt. Egyed-apátság történetének vázolata*. Budapest, 1896.
- Takács 1989.** Takács Imre: Várad Árpád-kori székesegyháza. Történeti források és kőfaragványok a 11-12. századból. In: (Kerny T.szerk.) *Várad kötetredékek*. Budapest, 1989. 21–38.

- Tóth 2001.** Tóth Sándor: A 11-12. századi Magyarország Benedek-rendi templomainak maradványai. In: Takács I. (szerk.): *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*. Pannonhalma, 2001. 229–266.
- Trogmayer 1999.** Trogmayer Ottó: *Crux aurea reginae Giselae*. (Talányok és bizonyosságok.) *Studia Archaeologica*, V. Szeged, 1999.
- Váczy 1940/41.** Váczy Péter: A Vazul-hagyomány középkori kútfeinkben. *Levéltári Közlemények*, 18/19. (1940/41) 304–338.
- Zsoldos 2001.** Zsoldos Attila: Somogy megye korai történetének forrásai. *Turul*, 74. (2001) 44–50.

FORRÁSOK

- ÁÚO** Árpád-kori Új Okmánytár. Codex Diplomaticus Arpadianus continuatus. I–XII. Közzéteszi Wenczel Gusztáv. Pest, 1860–1874.
- Árpád-kori legendák** Árpád-kori legendák és intelmek. Gondozta Érszegi Géza. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1983.
- Catalogus** Catalogus fontium historiae hungaricae. I–III. Albinus F. Gombos, Budapest, 1937–1938.
- Die Urkunde** Die Urkunde der deutsche Könige und Kaiser. II/1. Hannover, 1888.
- DHA** Diplomata Hungariae Antiquissima I. 1000–1131. Edendo Györffy György. Budapest 1992.
- Długossi** *Historiae Polonicae*. Crakoviae, 1873.
- HO** Hazai Okmánytár. Codex Diplomaticus Patrius. I–VIII. Kiadják: Nagy I. Páur Iván, Ráth Károly és Véghelyi Dezső. Győr-Budapest, 1865–1891.
- Írott források** Írott források az 1050–1116 közötti magyar történelemről. Makk Ferenc és Thoroczkay Gábor (szerk.) Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 22. Szeged, 2006.
- Krónikáink** Krónikáink magyarul. Történelmi források III/1, III/3. Válogatta és fordította Kulcsár Péter. Budapest, Balassi Kiadó, 2006. és 2008.
- Lexikon** Lexikon für Theologie und Kirche. I, Freiburg, 1930.
- Magyar legendák** Magyar legendák és geszták. Fordította és összeállította: Bíró

- Bertalan. Budapest, Argumentum, 1997.
- M Lexikon** Magyar Katolikus Lexikon I-XV. Főszerkesztő Dr. Diós István.
- Magyarország történeti kronológiája** Magyarország történeti kronológiája. Főszerkesztő: Benda Kálmán, Szerk. Solymosi László. Budapest, 1981, 1983, 1986.
- MGH S** Monumenta Germaniae Historica Scriptorum I-XXX. Ed. E. Pertz
- MMFH** Magne Moraviae Fontes Historici I-V. Szerk. L. Havlik. Brno, 1966-1977.
- SRH** Scriptorum rerum hungaricarum tempore ducum stirpis Arpadianae gestarum. I-II. Ed. Szentpétery Imre, Budapest, 1937.
- Severin** Szent Severinus élete. Fordította: Mócsy András. Budapest, 1969.
- UB** Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg, I-IV. Graz-Köln, 1955-1986.
- Várad** Várad regestrum. Az időrendbe szedett várad tüzesvas próba-lajstrom. Közreadja Karácsonyi János és Borovszky Samu. Budapest, 1903.
- VMO** Vatikáni Magyar Oklevéltár. Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae Illustrantia I-III. (szerk.) Várszegi Asztrik és Zombori István

